

Dž. Kortni Salivan

SRCE OD KAMENA

Prevela Matilda Maloku

Beograd, 2013.

„I, zaista, šta dijamantima daje snažnu i neprikosnovenu lepotu? Nije ni bitno da li potiču od smrti zvezde ili života planktona, jer ti kamenčići iz zemlje nisu ništa drugo do prazni kavezi za naše snove – beli papiri na kojima se promenljive želje srca mogu ispisati.“

– *Tom Zelner: Kamen bez srca*

„Mi širimo priče o dijamantima koje nose zvezde velikog platna i pozornica, supruge i ćerke političara, sve žene zbog kojih će suprug bakalina i dragana automehaničara reći: Volela bih da imam to što ona ima.“

– *Iz strategije kompanije N. V. Er i sin iz 1948. godine*

1948.

Franses je sipala poslednje gorke kapi kafe u šoljicu. Mali kuhinjski sto bio je prekriven papirima: planovima, kopijama poverljivih izveštaja; lošim idejama koje je nažvrljala pre nekoliko sati; i dobrim, koje su već bile objavljene u časopisima *Look*, *The Saturday Evening Post*, *Cosmopolitan* i *Harper's*, kako bi se podsetila da joj je to ranije polazilo za rukom i da može to ponovo da uradi.

Konačno da u zgradi bude tišina. Obično je iz nekog udaljenog ugla čula kako neka beba plače, neki par se svađa, neko povlači vodu u toaletu. Ali prošlo je tri sata ujutro. Ljudi koji su se provodili već su zaspali, a mlekačžije se još nisu probudile.

Cimerka je otišla u krevet oko deset – kad ju je videla u spavaćici i sa papilotnama, Franses obuze ljubomora zbog njenog posla, mada je En bila samo sekretarica u dosadnoj advokatskoj kancelariji koja će naredni dan provesti isto kao svaki drugi, donoseći kafu i kucajući reči koje joj diktiraju.

Franses je upravo napisala najnoviji tekst za reklamu za De Birs, serijal sa temom medenog meseca, sa slikama lepih mesta na koja bi mladenci mogli da odu – *Stenovita obala Mejna! Arizona! Pariz!* I nešto generičko za ljude bez novca, što je nazvala *Pokraj reke*.

Na neki način, ta slika bila je najvažnija u toj gomili, pošto su se trudili da privuku obične ljude. Pre jedne decenije, kada im je De Birs prvi put postao klijent, agencija je sproveda brojna istraživanja kako bi saznala koje su jake, ili radije, koje su slabe tačke tradicije davanja vereničkog prstena. Malo koja žena želela je verenički prsten u to doba. Smatralo se da je to apsolutno bačen novac. Radije bi uzele mašinu za pranje veša ili novi automobil, bilo šta osim skupog dijamantskog prstena. Ona je pomogla da se sve to promeni.

Reklama za medeni mesec zvučala je ovako: *Neka vaša sreća traje dugo kao vaš dijamant*. Prilično dobra rečenica, mislila je.

„Vreme je za spavanje, Franses“, šapnula je samoj sebi, iste reči koje joj je majka šaputala svake večeri kad je bila mala.

Treba da piše svojim sutra. Nije im pisala nedeljama. Petnaest godina nakon što je iz Ontarija otišla u Filadelfiju i dalje su se brinuli kad im se nije javljala, kao da je devojčica koja je prvi put otišla u letnji kamp.

Taman je htela da ugasi svetlo kad je ugledala praznu liniju za tekst reklame koji je umetnički direktor iscrtao na planovima, na kojoj ona treba nešto da napiše do jutra.

„Smradovi.“

Ponovo je sela, uzela olovku i zapalila cigaretu.

Dan pre toga pozvao ju je Džeri Lok, direktor njujorške kancelarije.

„Mislim da nam treba neki tekst iz kog se vidi da je ovo reklama za dijamante“, rekao je. „Slogan. Šta misliš?“

Kad ju je Džeri pitao šta misli, bilo je mudro shvatiti da zapravo nije to pitao. Po njenom mišljenju, on je genije. Nepredvidiv i pomalo mračan ponekad, ali moćuje je da su svi geniji takvi.

„Da, savršeno“, rekla je.

Džeri je izgledao kao Vinston Čerčil, ponašao se kao Vinston Čerčil, i ponekad je Franses verovala da on misli da je Vinston Čerčil. Čak je imao i napade depresije. Prvi put kad je morala da ide u Njujork da mu izloži svoje ideje, bila je preplašena nasmrtno. Dok ih je pregledao, lice mu nije odavalo nijednu naznaku onoga što misli. Posle nekoliko minuta mučenja osmehnulo se i rekao: „Franses, predivno pišeš. Još važnije, znaš kako se prodaje.“

Od tada su se dopadali jedno drugom. Polovina zaposlenih u agenciji N. V. Er plašila se Džerija Loka, ili nije mogla da ga podnese. Druga polovina verovala je da je on okačio mesec, i Franses je bila jedna od njih.

„Reći ne treba da govore ništa o De Birsu, naravno“, nastavio je Džeri preko telefona.

„Naravno.“

Već deset godina De Birs je trošio milione na reklame u kojima se nikada nisu pominjali. Čak i samo imenovanje kompanije značilo bi kršenje pravila. Zato su to prosto bile reklame za dijamante, i bile su prelepe. Er je davao sve od sebe. Teoretski, Džeri nije imao nikakve veze s Kreativom. On je bio pravi biznismen i samo je delio zadatke. Ali kao ljubitelj umetnosti imao je ideju da poruči niz originalnih slika Pabla Pikasa, Salvadora Dalija, Andrea Derena i Žana Igoa da ih koriste u časopisima. Bilo je to prvi put da se u nekoj reklamati koristi nešto što nije komercijalna umetnost. Slike nisu imale nikakve veze s dijamantima – na njima su bili pejzaži, gradovi i katedrale, i to je trebalo da prenese ideju da je svaki dijamant jedinstven, kao neprocenjivo umetničko delo. Ispod umetničke slike na istoj strani bio bi odštampan kvadrat s ilustracijama kamenja različite veličine, uz okvirne cene, i reči – Fransesine reči – *Vaš dijamant, iako može imati skromnu cenu, treba da bude pažljivo odabran, jer ništa na svetu ne može da zauzme njegovo mesto.*

„Treba mi slogan do sutra“, rekao je Džeri. „Stižem u Filadelfiju ujutro, a onda idem u Južnoafričku Republiku predveče.“

Srce od kamena

„Naravno“, rekla je Franses i smesta zaboravila na sve to, sve do sada, u pola noći.

Uzdahnula je. Da se nije celog života takmičila za titulu osobe koja najviše odugovlači, možda bi zapravo i došla do malo sna ovih dana. Znala je da mora večeras da radi, a ipak je ostala napolju sa svojom drugaricom Doroti Dignam dok ova nije dočekala voz u devet da se vrati do stanice Pen.

Doroti je počela da radi kao kopirajter u kancelariji Era u Filadelfiji 1930. godine, i prešla u kancelariju u Njujorku u soliteru u Rokfeler centru broj 30 da vodi Odeljenje za odnose s javnošću.

Njena drugarica nikad nije otkrivala svoje godine, ali Franses je nagađala da je Doroti barem petnaest godina starija od nje, verovatno je imala oko pedeset. Bavila se advertajzingom u Čikagu poslednje godine Prvog svetskog rata. Kao i Franses, Doroti je uvek bila ispred drugih. Sa sedamnaest godina izveštavala je za *Chicago Herald* o gradskom društvenom životu sve dok nije došao gospodin Herst i dao joj otkaz. Odatle je, kao kopirajter, otišla u *Karnejšn*, mlekaru *zadovoljnih krava*, i kasnije u Er.

Doroti je bila prava zvezda. Za Franses je bila kao neki uzor. Putovala je svetom za Er tokom tridesetih, radila u Londonu, Parizu i Ženevi za Ford, plovila do Norveške i Švedske da proučava kako napreduje uvođenje električne energije u domaćinstva. Čak je često posećivala Holivud, gde je odlazila u Trokadero na večere i viđala sve zvezde. Jednom je srela Džoun Kraford u robnoj kući Buloks Vilšir. Džoun je kupovala haljinu u veličini 16 koju je Doroti kupila u broju 14. *To je samo jedna ne previše skupa crna dnevna haljina koja će nam, sigurna sam, obema dobro poslužiti*, tako ju je opisala na razglednici koju je poslala.

Njihova današnja večera počela je kao poslovni sastanak, ali nakon što su popile po dva martinija, smejele su se glasno za stolom u restoranu Bukbajnders, jele ostrige i pričale šale o momcima s posla. Beskrajno ih je zabavljalo šta se sve na poslu od njih očekivalo da znaju kao žene. Pre nekoliko godina Doroti je počela da drži list papira u praznoj fioci ispod pisaaće mašine i zapisivala sve što su je pitali.

Te večeri pročitala je Franses neka od novijih pitanja: Kako treba da izgleda žena čiji sin ima sedamnaest godina? Da li zimski šešir može da ima perje? Da li je naziv robne kuće Mejsi u jednini ili množini? Da li žene pevaju dok se kupaju? Koja je razlika između antilopa i jelenske kože? Da li kraljica Meri ima lep ten? Koliko puta dnevno treba hraniti bebu? Da li je to obrnuta falta?“

Sjajno su se provele, ali sada će Franses morati da plati za to.

Uzela je papir u ruke, s planom jednogodišnje strategije, i čitala: *Suočavamo se s problemom psihologije mase. Želimo da stvorimo jaču tradiciju darivanja dijamantskog vereničkog prstena – da to bude psihološka potreba. Ciljna grupa: oko*

70 miliona ljudi starijih od 15 godina, za koje se nadamo da će njihovo mišljenje predstavljati uticajnu podršku našim ciljevima.

Ovo je baš lepo pomoglo.

Lično je Ernest Openhajmer, predsednik kompanije De Birs Ltd, pisao Eru 1938. da se raspita da li bi, kako je on to sročio, *upotreba propagande u različitim oblicima* mogla da poboljša prodaju dijamantina u Americi.

Zbog Depresije je cena dijamantina naglo pala u celom svetu. Potražnja za dijamantima u potpunosti je nestala i u De Birsu su imali previše zaliha. U Americi se prodavalo upola manje dijamantina u odnosu na period pre rata, a ono malo dijamantskog vereničkog prstenja što se kupovalo nije mnogo vredelo. Prosečna cena bila im je osamdeset dolara. Openhajmer je žarko želeo da poveća popularnost dijamantskog vereničkog prstenja u Sjedinjenim Državama i čuo je iz pouzdanih izvora da je kompanija Er najbolja, jedina prava agencija za taj posao. Predložio je kampanju od 500.000 dolara u prvoj godini.

Ono što je Er učinio za De Birs predstavljalo je pravi dokaz moći reklame. Tokom prve dve godine kampanje prodaja dijamantina porasla je 55 odsto. Posle Drugog svetskog rata povećao se broj venčanja, pa i prodaja dijamantina.

Ta kampanja zahtevala je da smisle nov način reklamiranja, koji se od tada svuda imitirao. Nije trebalo da bude direktne prodaje, nisu imali određenu marku da je utisnu ljudima u pamet, postojala je samo ideja – večna emotivna vrednost koja se vezuje za dijamante.

Ne samo što je njihov pristup pospešio prodaju, uz to je osigurao i da se dijamant, kada se proda, nikada više ne vrati na tržište. De Birs je imao cilj da uvek proizvodi manje, da bi ponuda bila niska a cena visoka. Nakon što bi ih Franses dirnula u srce, udovice, pa čak i razvedene žene ne bi želele da se rastanu od svog prstenja, i tako je De Birs izbegavao problem nekontrolisane pojave dijamantina na tržištu koja bi umanjivala njihovu cenu.

Ponekad je tokom ovih godina zamišljala kako Openhajmerovi izgledaju. Određene pojedinosti iz njihovog odnosa podsticale su joj maštu, zbog čega se pitala kakav se izraz javljao na njihovim licima kad bi ugledali njene najnovije ideje. Da li su dizali obrve? Blago se osmehivali? Usklikivali?

Bilo joj neobično što nije upoznala klijenta, ali De Birs je imao zabranu da dođe u Sjedinjene Države zbog kartela. Kontrolisali su svetsku ponudu neobrađenih dijamantina, globalni monopol koji je bio toliko jak da je samo prisustvo njegovih predstavnika u Americi narušavalo zakone o tržištu. Posao su vodili iz Johanezburga i Londona. Jednom godišnje Džeri Lok nosio je u Južnoafričku Republiku u debeloj kožnoj svesci reklame koje je ona pisala da bi ih odobrili. Svoj pribor za golf držao je tamo, jer je tako bilo lakše nego da ga iz Njujorka nosa tamo-amoo.

Srce od kamena

Prvi put kad je Džeri išao u Johanezburg da prezentuje istraživanje tržišta Openhajmerovima, njegov hidroavion srušio se u vodu nedaleko od Mozambika. Uzeo je ogromne panele s kartama i mape koje je poneo sa sobom i plutao na njima te uspeo da dođe do obale. Drugo dvoje koji su bili u avionu su poginuli, a u *Njujork tajmsu* pojavio se naslov *Avion se srušio u jugoistočnoj Africi; Amerikanac nepovređen*. Džeri je osećao da mu je prezentacija doslovno spasla život, i možda je zbog toga uvek bio voljan da uradi sve što je potrebno za De Birs.

En je hrkala kao medved u susednoj sobi i prekidalala Franses tok misli.

Čekala je da je zaprosi jedan dosadni računovođa, s kojim je najduže izlazila. Nakon toga Franses će ponovo morati u lov na novu cimerku, kao što se dešavalo otprilike svakih osam meseci nakon što se rat završio. Rouz, Mirtl, Ejndžel, Pet: jednu po jednu, sve ih je izgubila zbog braka. Ali na poslu ju je čekalo unapređenje, pa će možda, kada En ode, konačno moći priuštiti sebi da živi sama. Franses je sanjala o tome da će jednog dana imati svoju kućicu u predgrađu Filadelfije u Mejn Lajnu. Tako nikad ne bi morala da brine hoće li imati dovoljno tople vode za tuširanje u zimska jutra, ni da trpi Enin nazalni sopran dok uveče peva uz Dajnu Šor na radiju. Živeti sama bilo je nešto što je priželjkivala i o čemu je sanjala kao što većina devojaka sanja o životu u braku.

Činilo se da druge žene ne razmišljaju o onome što dolazi nakon medenog meseca. Toliko su žudele da nađu svog para, kao da je brak nešto sjajno. Franses je mislila obrnuto; nije mogla da prestane da razmišlja o tome. Mogla je da izađe na večeru ili ples s nekom novom osobom i da se lepo provede. Ali kad bi nakon toga došla kući i legla u krevet, od straha bi joj srce lupalo brže. Ako bi ponovo izašla s njim, mogli bi posle opet da izađu. Jednog dana morala bi da ga odvede kući da ga njena porodica proceni, a i on nju. Onda bi je zaprosio. I ona bi, kao i sve zaposlene devojke koje su se udale pre nje, odlaskom u život materinstva i izolacije jednostavno nestala.

Ne, brak sigurno nije osmišljen za devojke kao što je ona.

Doroti joj je jednom rekla da se njen dragi Džordž vratio iz Drugog svetkog rata i oženio mesarovom ćerkom. Rekla je nešto pametno, za šta je Franses pretpostavila da je i ranije govorila: „Taj udarac – jak poput udarca sekirom za meso – značajno je ublažen pomišlju na to da su me u *Klubu žena u advertajzingu* i dalje voleli.“

Franses je bilo teško da zamisli Doroti slomljenog srca. Bila je suviše nezavisna, suviše oštroumna za sve to. Recimo da se taj Džordž vratio i zaprosio je i sakrio je negde u nekoj lepoj kući. Ne bi li joj sve to dosadilo za nekoliko nedelja?

Dorotin otac bio je Dž. B. Dignam, začetnik advertajzinga i novinar koji je preminuo kada je imala dvadeset godina. Od tada je ona izdržavala sebe i

svoju voljenu majku. Neko vreme živele su u Svortmoru, u Pensilvaniji, a sada u Parksajdu, hotelu u okolini Gramersija na Menhetnu. Franses nije bila sigurna kako Doroti sve što radi polazi za rukom.

Zaposleni u Eru imali su izreku: *Ovde je sjajno za rad ako porodica može sebi da priušti da vas pošalje ovamo.* Predsednik kompanije, Hari Baten, bio je čovek koji je sam izgradio svoj uspeh, koji je voleo da zapošljava ljude sa univerziteta iz Ajvi lige, s jakom naklonošću ka Jejlu. Imali su i mnogo takvih klijenata, kao što su Dupont ili Rokfeler.

Baten je voleo da se hvali da su za Er radili ljudi iz svih pedeset država.

Da, pomislila je Franses. *Beli protestanti iz svake države! Bravo!* U agenciji nisu gledali blagonaklono na katolike, a Jevreji nisu dolazili u obzir. Ipak, tako je bilo u svakog agenciji. Svoje katoličanstvo zadržavala je za sebe. Samo jednom godišnje javljala se da ne može doći jer joj je loše, na Pepelnicu.

Nakon pet godina u Eru zaposleni su dobijali medalju s geslom kompanije: *Beskrajna predanost donosi uspeh.* Pre mesec dana Franses je držala svoju prvu medalju na dlanu, smejala se i razmišljala u sebi: *Sjajno. Uz ovo bi dobro došlo nešto novca.*

Znala je da bi joj roditelji poslali novac ako bi tražila, ali nije to želela. Porodica njene majke u Kanadi uspešno se bavila građevinom, podizali su nebudere širom Ontarija. Pigotovi su tamo bili veoma poznati, ali u Sjedinjenim Državama niko nije čuo za njih. Fransesin otac, rođen u Filadelfiji, voleo je da govori da je Amerikancima Kanada kao Zanzibar, sudeći po onome što znaju da se dešava preko granice. Smatrala je da je to istina, i taj nedostatak svesti o tome joj je odgovarao. Bio je to jedan od razloga zašto je došla – kako bi bila poznata po nečem drugom a ne da bude jedna od mnogih Pigotovih u gradu, kako bi izbegla pokušaj da je udaju za nekog dobronamernog dosadnog momka s vilom na jezeru.

Franses je imala osećaj da, osim što u Eru ne znaju nikakve detalje o njenom poreklu, oni zapravo veruju da je ona sasvim obična devojka. Bila je jedina u Odeljenju za pisanje reklama bez diplome. Džeri Lok joj je jednom rekao: „Umeš da pišeš. To je bitnije od nekog uramljenog papira.“ Dirnula ju je njegova dobrotta, ali bilo joj je jasno da je pokušavao da joj pruži podršku kad joj zapravo podrška nije bila potrebna.

Pet godina prošlo je za tren, dok joj se porodica svakog Božića pitala još žudnije nego prošlog kada planira da se vrati kući. Roditelji su joj bili stariji nego što je bilo uobičajeno kada su se venčali, nakon što su se slučajno upoznali na odmoru na Hiljadu ostrva. Majka joj je tada imala 28, a otac 30 godina. Venčali su se 1911. godine. Još četiri godine prošlo je pre nego što se Franses rodila. Njena majka se i dalje sećala svih pitanja i briga starijih rođaka o tom pitanju,

Srce od kamena

pa je dugo odbijala da gnjavi Franses u vezi s tim. Kad se prozor za takva pritisivanja otvorio, to nije dugo potrajalo jer je Franses ubrzo napunila trideset tri godine, očito onoliko kada svi odustaju od daljeg nadanja. Tek tako, od možda tek jadne devojke koja malo zaostaje postala je prava usedelica. Bio je to pravi užitak kad je pritisak konačno prestao, zaista.

Radila je za najmoćniju advertajzing agenciju na svetu: za ljude koji su u poslednjih više od dvadeset godina predstavljali *Ford Motor*, *United Airlines*, *The Bell System*. Posao joj je bio daleko uzbudljiviji od bilo kog muškarca kog je upoznala. Uzbudivalo ju je čak i ovo, kad je ostajala budna do jutra, uznemirena strepnjom da joj neće uspeti.

Nije shvatala ironiju svoje situacije: bila je neudata devojka čiji je najveći talenat od sada bio da ubedi parove da se vere.

Kad se Franses priključila agenciji '43. godine, sto troje zaposlenih iz Era bilo je u ratu. Deset odstoa agencije. Jedini klijenti koje su preuzeli tokom tog perioda bili su Boing i Američka vojska. Reklamiranje luksuznih predmeta činilo se neprimerenim, pa su reklame za De Birs bile obustavljene, mada se u novinama i dalje s poletom pisalo o dijamantima i Doroti je imala posla više nego ikad.

Tokom rata kompanija je sve više angažovala žene. Pošto su morali, zapošljavali su devojke, i to ne samo kao činovnice i daktilografkinje već su ih postavljali i na prave rukovođe i polurukovođe pozicije. Bila je tu Dolores u razvojnom, i Sali u medijskom sektoru. Tri žene u Odeljenu za rad s klijentima, i Doroti u odnosima s javnošću, naravno.

U Odeljenu za pisanje reklama bilo je ukupno trinaest muškaraca i tri žene. Od njih se očekivalo da iz ženskog ugla doprinesu stvaranju kampanja za proizvode koje bi žene kupovale, ili na čiju bi kupovinu barem uticale.

Fransesine lične želje nisu bile od pomoći za De Birs. Umesto toga, ona je proučavala svoje kolegice i prijateljice i cimerke. Šta one žele najviše? Pa to je prosto kô pasulj – žele su da se udaju. Čega se najviše plaše? Plaše se da će ostati same. Rat je samo pojačao ta dva osećanja. Krenula je od toga. Ako bi momak kupio devojci dijamant, pokušala je da kaže, ostao bi joj veran. Vidi ga na njenom prstu – *zvezdu u prstenu koja mu misli brzo vodi do nje oko cele Zemljine kugle*.

Trebalo je da se reklame većinom obraćaju muškarcima, pošto bi oni kupovali prstenje. Pravili su mnogo otmenih reklama s gospodom – s naglaskom na dobrom ukusu i uspehu, i kako se obe te osobine mogu izreći kroz prsten koji biste dali svojoj voljenoj čak i ako nijednu od njih nemate.

Jedna njena drugarica prisetila se večeri tokom rata kad joj je dragi, iako je rizikovao život na Pacifiku, pisao kako se brine da bi moglo nešto loše da joj se dogodi. Umiranje mu je bilo u mislima, razmišljala je Franses. Njegovo i svačije.

I tako je zapisala: *Jer niko ne zna koliko voli svoju ženu do trenutka kad je jednom više ne bude bilo. Upravo se tako nešto neizrecivo, što se odjednom shvati u nekom trenu, na kraju najbolje iskaže dijamantima.*

Iste noći razvila je tu misao dalje: *Retko ko može da osnuje grad, da nadene ime novoj zvezdi, da razbije atom. Retko ko sazida sebi spomenik toliko visok da će buduće generacije moći da upiru prstom u njega iz daljine i govore: „Vidite, to je bio naš otac. To je njegovo ime. To je njegovo delo.“ Dijamanti su najbesmrtniji dokaz koji neko može da ostavi o svom ličnom životu.*

Sve je to bilo veoma mračno i nespretno. Džeri Lok smatrao je da je briljantno.

Franses je osećala kako joj oči gore. Trebalo bi malo da odspava, inače će ujutro na sastanku izgledati kao avet. Ali šta da radi s prokletim sloganom? Poređala je gomilu časopisa ukруг po podu i otvorila ih na reklame.

U Vogu: Vaši dijamanti zrače lepotom svaki put kad ih nosite. Njihov je šarm večan i prevazilazi svaku modu.

U Kolijersu, reklama u kojoj je citirala svog omiljenog pesnika, Roberta Sadija: Kao dijamant, njegov sveti plamen zauvek gori.

U Njujorkeru: U dijamantu zračničnog prstena na njenom prstu sećanja će blistati zauvek.

Očito ju je dugo obuzimala ta ideja večnosti. Zaklopila je oči i izgovorila: „Molim te, bože, daj mi slogan.“

Franses je naškrabala nešto na parčetu papira, ponela ga sa sobom u krevet i spustila na stolić. Legla je potpuno obučena, ne uvukavši se pod pokrivač, i utonula duboko u san bez snova.

Tri sata kasnije probudila se uz zvonjavu budilnika i smesta pogledala u reči koje je bila zapisala: *Dijamant je zauvek.*

Mislila je da će to biti sasvim dobro.

Kad je spustila stopala na hladan drveni pod, čula je En u hodniku kako polazi da se istušira, kao i uvek. Što se cimerke tiče, veridba ne bi mogla doći prerano.

Franses je na brzinu doručkovala i potom oprala kosu. Obukla je smeđu haljinu s dugim rukavima, ne trudeći se da pogleda svoj odraz u ogledalu. To je ionako uvek predstavljalo nekakvo razočaranje: ravni široki obrazi i bleskast osmeh. Izlazila je na sastanke s momcima koji su joj govorili da je lepa, ali bila je svesna istine. Bila je viša od polovine muškaraca na poslu. Izgledala je sasvim pogrešno za ženu u to doba, kada je nežniji pol trebalo da bude smeran, tih i džepne veličine.

Srce od kamena

Odvezla se vozom do centra, držeći čvrsto ono parče papira od prethodne noći. Kad je stigla do Vašington skvera, požurila je ka zgradi Era. Skoro je zakasnila.

Godine 1934, kad je ostatak sveta bio u pravom bankrotu, kompanija N. V. Er i sin imala je dovoljno novca da podigne svoju centralu od trinaest spratova pravo preko puta stare federalne skupštine. Bila je to veličanstvena građevina, napravljena od krečnjaka iz Indijane, i odražavala je uticaj *art moderne* koja je postajala sve popularnija u to doba.

Franses je bila izuzetno ponosna kad joj je otac došao u posetu i zviznuo od oduševljenja: „Au, ovo je baš nešto posebno!“

Sad je otvarala velika mesingana vrata zgrade, toliko teška da ste pri najmanjem povetarcu jedva uspevali da ih pomerite jedan inč. Zidovi u holu bili su obloženi mermerom. Klasično, ali ne suviše otmeno ili razmetljivo. Skoro kao sam Er.

Sredovečna portirka sedela je za stolom od hrastovine tik iza vrata.

„Bro jutro, gđo“, rekla je.

„Dobro jutro, Gledis.“

Franses je čekala lift, moleći ga da dođe.

Najzad, vrata su se otvorila i unutra je stajala plavokosa operaterka lifta u svojoj besprekorno čistoj uniformi i belim rukavicama.

„Deseti sprat?“, upitala je kao i svakog jutra.

Franses je klimnula glavom.

Neobično osećanje ponosa nastupalo je u malim trenucima poput ovog – neko o kome niste znali apsolutno ništa znao je nešto o vama. I dalje ju je uzbuđivalo to što je bilo kom taksisti u Filadelfiji mogla da kaže da je odveze do zgrade Era i oni bi znali tačno gde da idu.

Kad je izašla iz lifta, prošla je pored kancelarije Hauarda Dejvisa, koji je čitao novine za svojim stolom dok mu je Manuel, čistač cipela, glancao mokasine. Zastala je kod stenografskog stola na sredini sprata. Drvena kutija u kojoj su radile stenografkinja Margaret Ferveder i njene četiri pulenke odavala je utisak da su nalik životinjama u staji koje je bilo potrebno ograditi. Franses se uvek osećala pomalo šašavo kad bi razgovarala s njima preko niskog zida.

„Jutro, gospođice Gereti“, reče Margaret. „Šta imate za nas danas?“

Franses joj je dodala reklamu za medeni mesec. „Trebaće mi pre sastanka.“

„Svakako.“

Vratit će joj je u savršenom stanju pre nego što se pošalje dole na Umetničko odeljenje. Šef njenog odeljenja, gospodin Džordž Sesil, bio je pravi sitničar kad je u pitanju jezik. Jednom se desilo kolegi koji je tu radio deset godina da pusti reklamu sa slovnom greškom. Sesil ga je smesta otpustio.

Sela je za svoj sto u devet i pet.

Jutarnji sastanak počeo u deset. Gospodin Sesil pregledaće nove slogane i dodeliće još zadataka. Bio je staromodan, zakopčan, ali su ga direktori voleli. Ljudi su ga smatrali najboljim živim kopirajterom, pošto je smislio slogane kao što su *Iz Kanade nam stižu priče o čudesnom napitku* za Kanada draj, *Smejali su se kad sednem za klavir dok nisam počeo da sviram* za Stajnjevi i oko stotinu drugih.

Dve kancelarije niže, Nora Alen brbljala je u telefonsku slušalicu najjačim glasom. Kockaste kancelarije imale su vrata i visoke smeđe zidove, ali ne i plafone. Niste mogli da vidite nikoga ako biste zatvorili vrata, ali ste svakako mogli sve da čujete.

Franses je pokušavala da ponovo pročita dopis koji joj je stajao na stolu. Bila je umorna. Jednog dana će morati da počne živeti uredno, ali uvek bi se razbuđivala u vreme za spavanje. Trebalo je da radi noćnu smenu u nekoj novinskoj redakciji.

Šolja kafe sjajno bi joj došla, ali Hari Baten im je zabranio da je piju u zgradi nakon što je umetnički direktor prosuo kafu na original završene fotografije spremne za objavljivanje. Zabrana je bila naročito bolna pošto su *Hills Brothers* bili jedan od značajnijih klijenata; uvek je bilo konzervi i konzervi kafe svud unaokolo, samo je čekala da je skuvaju. Gospodin Sesil je zapravo skovao frazu *pauza za kafu* još tokom dvadesetih kao deo oglašavanja kompanije. Ironično, pošto u zgradi Era neće imati pauzu za kafu dokle god je Baten živ.

Franses je čula dva glasa u hodniku. Jedan od njih nepogrešivo je zvučao kao gospodin Sesil u lošem raspoloženju.

„Ko je to?“, upitao je razdraženo.

„Nora Alen, čini mi se“, odgovorila je sekretarica.

„Šta to radi, za ime božje?“

„Mislim da razgovara s Njujorkom, gospodine.“

Podsmehnuo se. „Što ne proba telefonom?“

Franses se tiho zakikotala. Ali na sastanku je videla da je namrgođenost gospodina Sesila sad pronašla put do nje. Kad je predstavila svoj slogan, ustao je sa stolice i počeo da se šetka, jasan znak da se sprema da joj razbuca ideju u paramparčad.

„Zašto smo išli u školu i učili gramatiku ako ćete je prosto zanemarivati?“, rekao je. „Trebalo ti pridev tu. Da si rekla *dijamant je skup*, ili *dijamant je čvrst*, ili *dijamant može da seče kamen*. To bi moglo. Ali ovo?“

Franses zausti da odgovori, ali on je nastavio: „Šta ti misliš, Čak?“

Pogled joj se susreo s pogledom Čaka Makoja. On je bio jak pisac, dobar u svom poslu, ali svakako ne baš pun samopouzdanja.

Srce od kamena

Čak je pročistio grlo. „Sve ljubavi počinju sa *voleću te zauvek*. To je namera braka, da traje zauvek, zar ne? Mislim da mi se dopada.“

Franses mu zahvalno klimnu glavom, baš kad se okrenuo ka gospodinu Sesilu i izgovorio: „Ali to gramatički nije tačno, gospodine, u pravu ste.“

Odmahivala je glavom. *Glupa ulizica*.

Franses je uskočila, da se odbrani: „Što se mene tiče, reč *je znači* da postoji. To je sinonim za postojati. Ali promenite je ako želite. Svakako se nisam udala za tu ideju.“

„Tu nema šale“, rekao je Čak.

Franses zakoluta očima. „Ako budemo razgovarali o tome, siguran sam da ćemo uspeti da nađemo nešto slično što će upaliti.“

Mislila je da doda *Razmišljala sam o tome samo tri minuta usred noći*, ali se zaustavila.

„Da, hajde da razmotrimo to“, rekao je gospodin Sesil.

Bacali su ideje na sto naredna tri sata. Pepeljara nasred stola napunila se do vrha. Franses je osećala kako joj stomak krči. U tom času prihvatila bi bilo šta što bi gospodin Sesil želeo ako bi to značilo da može da skokne do automata na sendvič sa sirom.

Najzad, Džeri Lok je promolio glavu unutra i rekao: „Moram da krenem na aerodrom, Džordže. Kako stojimo s materijalom za De Birs?“

Gospodin Sesil je rekao: „Franses je smislila *Dijamant je zauvek*“, tonom zbog kojeg je zvučalo gotovo kao da je tužaka.

Džeri je pogledao u plafon, razmišljajući o tome.

„Da probamo“, rekao je. „Pokazaćemo to klijentu i videti šta oni misle.“

„Ali to ne može tako da se kaže“, rekao je gospodin Sesil.

Džeri je slegnuo ramenima. „Ne brini, Džordže. Nije toliko bitno. To je samo način da sada potpišemo za reklamu.“